

Resp. N. A. Nos enim contrarium ostendimus. Ad 1. itaque prob. D. Doctrina de Trinitate nova visa est et heterodoxa plurimis hæreticis, C. catholicis N. Præfatus enim est Tertullianus, cap. II, doctrinam catholicam de Trinitate ex Scriptura et traditione præscribere novitatibus hæreticorum, et loc. cit. affert argumenta patripassianorum, qui ea ratione dicebant novam esse de Trinitate doctrinam, qua postea protestantes novam dixerunt ecclesiæ catholice doctrinam de septem sacramentis, de necessitate bonorum operum, ceterorumque articulorum, quos ipsi utpote emendatores sacrarum sustulerunt (1). Una semper eademque extitit vafrities hæreticorum. Et hic novum habetur specimen candoris rationalistarum in seligendis auctoritatibus, quas proferunt.

Ad 2. D. Rationem dixerunt Dei, at hypostaticam et subsistentem in Patre, C. absque hypostasi propria N. Nam ipse Tertullianus in libro citato, λέγει vocat rationem Patris, sed præcise adnotat eam a Patre distingui, etsi natura idem sit cum Patre; nec alio sensu loquuntur Athenagoras, Tatianus et Theophilus, alioquin non potuissent in Deo Trinitatem, quam expresse nominat Theophilus (2).

(1) Sic enim loquitur Tertull. cap. 2. *Adv. Prax.*: « A Patre Spiritum Sanctum paraclitum, Sanctificatorem fidei eorum, qui credunt in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum. Hanc regulam ab initio evangelii decurrisse, etiam ante priores quosdam hæreticos, nedum ante Praxeam hesternum, probabit tam ipsa posteritas omnium hæreticorum, quam ipsa novellitas Praxæ hesterni, etc. » Poteratne rationaliste impudentius mentiri? Ut autem magis pateat eis bona fide lectorum abuti, juvat proferre ea, quæ post citata ab adversario verba immediate Tertullianus subdit: « Se vero (hæretici qui hæc nobis opponunt) unitus Dei cultores præsumunt, quasi vero non et unitas irrationaliter collecta (prout colligebatur a Praxea, Sabellio eorumque asseclis, qui distinctionem personarum tollebant) hæresim faciat, et Trinitas rationaliter expensa veritatem constituat, monarchiam, inquit, tenemus, etc. » Hinc pergit disputare adversus hos, quos vocat monarchianos, et quidem vanissimos, cap. 10; et postea semper de iisdem loquens, sub finem capituli subdit: « Potuit (Deus) Praxeam et omnes hæreticos statim extinxisse; non tamen, quia potuit, extinxit. Oportebat enim et milvos esse et hæreticos. » Sed notetur præterea rationalistarum incohærentia: paulo ante, ut vidimus ex objectione 2. loco posito, opponebant nonnisi sub sæculi in exitum inductam formulam Trinitatis, nunc nobis opponunt sub finem sæculi in Tertullianum accusatum fuisse novitatis, eo quod Trinitatem induxerit. Quomodo hæc inter se componantur ipsi viderint.

(2) Ad Autolychem, lib. II, § 15, scribens: *Similiter tres illi dies, qui ante luminare fuerunt, imago sunt Trinitatis, Dei, ejus Verbi, ejusque Sapientie.* Et hic obiter notetur, quod infra uberius ostendimus, a veteribus Spiritum Sanctum vocatum interdum fuisse sapientiam. Trinitatis vocem post Theophilum usurpam videmus a Dionysio Alex. apud Athanasium, *De sent. Dionysii*, tom. I, pag. 255, et apud Basilium, *De Spiritu Sancto*, cap. 29, opp. tom. III, pag. 61, atque a Gregorio Thaumate. eidem Dionysio coævo, in *Expositione fidei*, et ab Origene, qui utroque antiquior est, *Comment. in Matth.* tom. XV, n. 51, edit. Maur. opp. vol. III, pag. 698, et a Clemente Alex., qui Origene vetustior est, *Stromatum*, lib. V, pag. 710, edit. Oxon. 1715.

Ad 3. D. Propter novas insurgentes hæreses, Tr. quasi ignorarent veram Christi seu Verbi naturam N. Nempe in clariori lumine posuerunt quod ex Scriptura ac traditione ecclesiarumque consensu acceperant. Cujus rei veritatem factum ipsum ostendit; ut enim quelibet hæresis adversus aliquod dogma prodibat in lucem, statim in illam omnes insurgent. Cum vero serius divinitatem Spiritus sancti directe aliqui impugnaverint, hinc nonnisi serius eadem ratione, qua factum est de divinitate Verbi seu Christi, in toto seu in propatulo posuerunt divinitatem Spiritus Sancti, in quam universa semper credidit ecclesia, ut ex adductis documentis patet, et clarius adhuc ex dicendis manifestum fiet.

Ad 4. *Neg.* Imo nemo unus ex patribus unquam confudit Spiritus Sancti hypostasin cum hypostasi Filii. Non imprimis Hermas, qui in objecto loco non dicit Filium Dei secundum hypostasin esse Spiritum Sanctum, sed filium fundi, cujus explicatur similitudo, declarat esse Spiritum Sanctum; servum vero, seu Verbum servili forma indutum, esse Filium Dei (1). Atque hoc ipso in loco Hermas distinguit tres personas, Patrem, possessorem et Dominum fundi, Filium, cultorem fundi, et Spiritum Sanctum, filii familias personam sustinentem in fundo seu in ecclesia. Non Justinus, qui loc. cit. solum affirmat, Verbo Dei movente, sacros scriptores plura locutos fuisse, non ex persona sua, sed ex persona vel Patris, vel Christi, vel populorum, etc. Passim vero Spiritum Sanctum a Verbo s. Justinus distinguit (2). Non Lactantius; siquidem Lactantius in citatis capitibus nec verbum nec syllabam habet de Spiritu Sancto, de quo ibi non agit, sed solum de Filio Dei, quem Spiritum vocat, quia Deus spiritus est, et Verbum seu sermo aut λέγος de Patre procedit, ut ibi exponit idem Lactantius (3). Multo minus S. Hieronymus, qui in *Epist.* 49, edit. Maur. nihil aliud dicit, nisi Deum spiritum esse, et quod spiritus ubi vult spirat; in quo nihil est quod innuat confusionem Spiritus Sancti cum persona Filii; in alio autem loco nihil pariter ad rem, cum illa sit epistola S. Augustini ad Hieronymum de alio argumento (4). Ex his omni-

(1) Cfr. Cotelerius, *Scripta Patrum Apostolicorum*, tom. I, pag. 103. Sed de hoc argumento iterum sermo erit, cum agemus de persona Spiritus Sancti.

(2) Attamen cfr. *Apolog.* I, n. 6, et iterum n. 15, ubi ait: *Quem ipsius Dei Filium esse edocti secundo loco habemus, et tertio ordine Spiritum propheticum.* Iterum ibid. n. 61 et n. 65 et alibi. En rorsum sinceram agendi rationem adversariorum!

(3) Deus, inquit, ... sanctum et incorruptibilem Spiritum genuit, quem Filium nuncuparet, initio cap. 4. Judicent vero lectores, num hoc sit confundere Filium cum Spiritu Sancto.

(4) In edit. Vallarsii epist. lxx. Tempus tereremus afferendo s. Hieronymi testimonia, quæ ostendant agnitam a s. Doctore in Deo trium personarum distinctionem. Celebris est ipsius epistola ad Damasum, in qua petit, utrum unam an tres hypostases in Deo dicere deberet. Orta nempe Antiochie contentio erat ex ambiguitate et vario sensu vocis ὑποστάσεις, ut suo loco dicemus. De hac controversia vid. Natalis Alexander, diss. xxxv, in sæculum IV.

bus palam fit, quam infideles sint rationalistæ sub illo eruditionis velamine, et quam falsa affingant antiquis scriptoribus contra expressam illorum mentem.

Ad Origenem quod spectat, ipse posuit tres hypostases distinctas, non dignitate, ut vult Guerike, sed ordine sive origine, ut omnes catholici sentiunt; nec alio sensu potuit eas hypostases distinctas ponere, eo ipso quod ejusdem eas esse naturæ et essentiæ affirmet, ipso Guerike fatente; non enim adeo rudis Origenes erat ut vellet ejusdem esse naturæ divinas hypostases, et tamen eas diversæ dignitatis assereret eo sensu quo adversarii autumant (1).

Ad id quod additur: Origenes naturæ unitatem innuit tantum D. Quia res ipsi erat adversus Noetum, confundentem tres hypostases unamque asserentem, Tr. quasi dubitaret, an una esset trium personarum natura N. Perpetuo insistebat Origenes in distinctione personarum ob hæresim tunc exortam, nunquam tamen dubitavit, an una trium personarum natura esset; sic inter cetera scribit Patrem, Filium et Spiritum Sanctum unam esse nubem, quæ justos obumbrat: *Quænam, inquit, lucida ea nubes et justos obumbrans?... An patet forte virtus est, a qua Patris vox exit?... Forsitan vero et Spiritus Sanctus nubes lucida est?... Quin et audacter Salvatorem nostrum lucidam esse nubem pronuntiabo... lucida quippe Patris et Filii et Spiritus Sancti nubes veros Jesu discipulos obumbrat* (2).

Similiter resp. ad aliud quod subjungitur: veram preceationem Christo non debere Origenes docet. D. Quatenus contendebat fideles debere in precibus suis conformari praxi ecclesiæ, C. quatenus in Christo veram non agnovit divinitatem N. Ecclesia enim consuevit tum in publica liturgia tum in aliis publicis precibus orationem et sacrificium offerre Patri, ut fonti totius divinitatis, per Pontificem summum animarum nostrarum ac mediatorem Christum. Hoc ipsum contendit Origenes præstandum esse a fidelibus omnibus ad unam eandemque orandi rationem servandam. Ceterum cum ibidem doceat Origenes fieri Filio obsecrationem, postulationes et gratiarum actiones, quæ profecto uni Deo debentur, patet quænam fuerit ejus mens (3).

(1) Ad ostendendum Origenem æqualitatem divinarum personarum agnovisse, satis sit in medium adducere quæ scribit, in *Matth.* tom. XII, n. 20, p. 559, de beneficio quod per Christum consequuntur qui baptizantur: *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, qui quidem tres dies sunt, æternum simul existentes his, qui per eas filii sunt lucis*, et tom. XV, n. 51, vocat imperatricem Trinitatem. *Adorandum Trinitatem*, tom. VI, in *Joan.* pag. 124, et alibi passim.

(2) Tom. XII. In *Matth.* num. 42, p. 565: *ὁμοειδὴ γὰρ πατρός, υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νεφέλη ἐπισκιάζει τοὺς γνησίους Ἰησοῦ μαθητάς.* Cfr. etiam tom. VI. In *Joan.* n. 25, pag. 158 et *Hom. XVIII.* In *Jerem.* n. 9, p. 251 edit. Delarue.

(3) Cfr. Maran. op. cit. lib. IV, cap. 16, n. 8. Verum de hoc argumento iterum instituetur sermo ex occasione canonis cujusdam africani, qui pariter objicitur.

PROPOSITIO IV. — *Mysterium sanctissimæ Trinitatis rectæ rationi adversari nullo modo ostendi potest.*

Hanc propositionem adstruimus tum adversus incredulos, tum adversus socinianos et rationalistas, qui cum illis causam communem faciunt, et eo nervos omnes intendunt, ut evincant Trinitatis dogma repugnantiam involvere, ideoque rectæ rationi adversari. Ast perperam. Quod sic evincimus:

1. Indirecte: Ex dictis certum est dogma Trinitatis a Deo revelatum esse; ergo, concludimus, impossibile est, ut rectæ rationi adversetur. Deus enim sibi adversari non potest, nec proinde tradere per revelationem contrarium ei, quod nos docet per rationem, cum utriusque auctor sit.

2. Directe: Nullam possunt adversarii evincere repugnantiam in dogmate Trinitatis, nisi ostendant unitati essentiæ repugnare distinctos existendi modos, cujusmodi esse diximus divinas hypostases seu personas; sed hoc nunquam ostendere poterunt; 1. quia repugnantia ostendi non potest nisi per comparationem duarum idearum, quæ sese invicem excludant, ex. gr. circuli et quadrati; atqui ipsi adæquatam divinæ essentiæ ideam non habent, neque adæquatam ideam modorum seu personalitatum, quæ afficiunt divinam essentiam; ergo... 2. quia ipsi iudicium ferre non possunt nisi de iis, quæ subsunt naturali rationi; atqui dogma ss. Trinitatis est supra naturalem rationem; ergo impossibile unitariis est ostendere mysterium ss. Trinitatis rectæ rationi aliquo modo adversari.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Dogmate Trinitatis ad sanæ rationis principia revocato, neminem fugit primo omnem in Deo pluralitatem rationi aperte repugnare, 2. deinde quamlibet Trinitatis explicationem philosophicam, 3. sive unum subjectum et triplicem ejus rationem aut operationem, sive tria subjecta intelligendi et volendi (cfr. *Matth.* XXVI, 59) facultate prædita defendat, 4. necessario abire vel in *sabellianismi* (*modalismi*) vel in *tritheismi* aut *arianismi* decreta, ab ecclesiis olim damnata. 5. Semina propterea varia hujus dogmatis, quæ in libris sacris reperiuntur, explicari debent *partim* e philosophematibus quibusdam judæicis et platoniceis, quæ quidem ævi incultioris indolem redolentia jam ante religionis christianæ originem divulgata erant, *partim* ex pio quodam in magistrum divinum reverentiæ sensu, quo imbuti sacri scriptores Jesu ipsius de messiana sua dignitate sententias exornarunt et amplificaverunt (1). Ergo.

Ad 1. D. Neminem fugit omnem in Deo pluralitatem rationi aperte repugnare in divina natura vel essentia, C. in personis N. Hoc postremum ostendere deberent adversarii, quod tamen non præstant, sed mera assertione contenti sunt (2). Monotheismus, non

(1) Wegsch. § 92 et 93.

(2) Saue adversarius, quem confutamus, ut evincat

obstante dogmate Trinitatis, semper fuit doctrinæ christianæ fundamentum.

Ad 2. *Neg.* suppositum, hic nempe inquirendam esse explicationem philosophicam, quæ locum nullum habet in hoc dogmate, ubi non agitur nisi de sola fide, qua credere jubemur tres distingui personas subsistentes in eadem numerica essentia divina. Explicatio philosophica non adsciscitur nisi ad ostendendum in dogmate nullam inveniri repugnantiam (1).

Ad 3. *D.* Si pro subjecto habetur essentia divina, utique unum est, cujus una naturalis est operatio, voluntas, etc. et triplex, seu potius tria ratio subsistendi; sin vero pro subjecto habeantur personæ, tunc tria subjecta in Deo inesse dicimus, et in quolibet eorum propriam esse personalem intellectionem et volitionem, quæ notionales etiam dicuntur. Locus autem citatus ex Math. XXVI, 59: *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste; veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu,* solum evincit duas esse in Christo voluntates, divinam et humanam, pro utraque ipsius natura.

Ad 4. *Neg.* Ecclesia enim catholica, quæ semper professa est dogma Trinitatis, neque in sabellianismi aut modalismi, neque in tritheismi aut arianismi decreta abiit; sed et antiquitus et nunc etiam ejusmodi decreta damnavit ac damnat. Quin potius dogma catholicum de Trinitate est sola ratio, qua possimus illis scopulis non impingi (2).

Ad 5. *Neg.* Sed ex doctrina ipsius Christi ejusque sensu traditionali, qualis semper in ecclesia viguit, semina illa explicari debent, si tamen semina et non potius expressæ et apertæ sententiæ vocandæ sunt. Neque patres neque ecclesia, multo minus scriptores sacri quidpiam e philosophematibus judaicis aut platonici mutuati sunt. Non est satis hæc affirmare, sed præterea ostendere factum istud deberent rationalistæ ad efficiendum quod intendunt, nec tamen probant. Contra vero hæc tria explorata sunt: 1. non aliunde veteres hæreses circa hoc mysterium ortas esse, quam ex eo quod voluerint earum auctores ad philosophorum placita revocare simplicitatem fidei (3); 2. veteres patres, qui passim platonismi ab

hanc inesse apertam repugnantiam cum sana ratione, remittit ad ea, quæ scripsit § 59, at illic ne verbum quidem habet, quo ejusmodi repugnantia adstruatur. Illic ratione abutitur lectoris credulitate.

(1) Reolantur superius dicta cap. 2.

(2) Cons. Petav. *De Deo*, lib. II, capp. 3 et 4; in hoc posteriori capite § 8 et seqq. illustrat nonnullorum patrum doctrinam, qua ex distinctione divinarum personarum iidem ita deducunt summam Dei simplicitatem, ut Deus non esset summe simplex, nisi tres realiter in eo distinguerentur personæ.

(3) Cfr. Petav. *De Trin.* lib. I, capp. 1, 2; ac rursum cap. 8, ubi fuse ostendit nihil plane habere commune Platonis doctrinam in illa lucata Trinitate, quam insinuat, cum dogmate christianæ religionis, ac toto cœlo differre; quinimo merito adstruit omnes errores, qui circa dogma Trinitatis in ecclesia profluxerunt, ex Platonis et Aristotelis commentis profuisse, quibus magis additi erant illi hæretici quam doctrinæ a Christo tradite. Id ipsum præstitit Domi-

adversariis nostris accusantur, summopere abhor-

nus Prud. Maran, in *Præf.* editionis opp. s. Justinii, p. 1, cap. 1, ubi ostendit nec Platonem neque ejus discipulos quidpiam de Verbo, Dei Filio, suspicatos fuisse. Cfr. etiam idem auctor in opere *De Divinitate Christi*, lib. IV, cap. 1, § 8. Frustra Cudworth. *System. intellect.* cap. 4, § 36, nititur vindicare Platonem de Trinitate sententiam. Quoniam vero incidimus in Trinitatem platoniam, juvat observare, adversarios nostros, qui neque in Scripturis neque in primæva traditione inveniunt dogma de Trinitate, idem postea offendere fere apud omnes populos. Sane Ammon, *Biblioth. Theol.* tom. I, pag. 160, ejusdem semina antiquis populis haud ignota esse perhibet. Planer, *Syst. theol. gent.* cap. 3, fuse disserit de Trinitate Ægyptiorum, perinde ac lablonsky in *Pantheo Ægypt.* Sic Vogel, *Ueber die Religion der alten Ægypter*, etc. seu, *De religione veterum Ægyptiorum et Græcorum*, Norimb. 1795. De Trinitate Indorum scripsit Anquetil du Perron, *Oupnekhat*, hoc est, *Decretum legendum*, 2. vol. Argent. 1801, in-4, tom. I, pag. 8 et seqq. Sic pariter Schlegel, *Weisheit der Indier*, seu *Sapientia Indorum*, pag. 108; Mayer, *Brahma, oder die Religion der Indier*, id est, *Brahma, seu religio Indorum*, quæ est brahmanismus, Lipsiæ 1818, pag. 57. De Trinitate platonica vidimus egisse Cudworth loc. cit. Scripserunt præterea Tiedemann, *Geist der speculative Philosophie*, seu *Spiritus speculative philosophiæ*, cap. 2, pag. 118 et seqq.; Tennemann, *De divina mente ex platonica philosophia*; in Paulus *Memorabil.* p. 1; Wundemann, *Geschichte der Christlichen Glaubens-Lehre*, id est, *Historia doctrinæ christianæ fidei*, etc. tom. I, pag. 186 et seqq. De Trinitate cabalistarum plura habet Eichhorn, hoc titulo: *Secreta doctrina veterum Orientalium et Hebræorum*, Lipsiæ 1805, pag. 95 et seqq. et p. 165 et seqq. *Biblioth. biblicæ literat.* III, part. 2. (Hallenberg). Wundemann vero lib. I, pag. 194 et seqq. et Stahl apud Eichhorn, *Bibl. bibl. lit.* tom. IV, p. 814 et seqq. scripserunt super originem, quam (juxta ipsos) christianum de Trinitate dogma et Philonis *De Deo Verbo et Spiritu Divino* doctrina duxerit; apud Wegscheid. I. c. Plura alia de Trinitate, quam quidam visi sunt sibi deprehendere apud ethnicos, vide in Joan. Alberti Fabricii, *Bibliographia antiquaria*, cap. 8, n. 10, pag. 357, edit. 3. Hamburg. 1760.

Ceterum Cl. Dr. Joan. A. Mœhler, in opere quod inscribitur *Athanasius der Grosse*, etc. seu, *Athanasius Magnus et ecclesia sui temporis*, etc. Moguntia 1827, pag. 56 et seqq. præclare observat, 1. distinguendam esse fidem ecclesiæ circa Trinitatem ab explicationibus individuorum. Fides est a Scriptura et traditione, et in eam omnes unanimiter conveniunt. Quomodo vero fides componatur cum rationis ideis, id non spectat ad ecclesiæ fidem. Discrepantia opinionum, imo et errores individuorum in hac concordia instituenda non officiant fidei. Si apologetæ christianæ religionis fidem in Trinitatem vel divinitatem Filii invexissent, ipsimet sibi creassent difficultatem adversus religionis fidem, quam defendendam susceperant. Nemo vero, qui alicui causæ patrocinetur, eandem sibi difficultatem efficit. Si igitur tuebantur divinitatem Christi, ideo tuebantur, quia hanc fidem invenerunt. 2. Observat distinguendam fidem Trinitatis ab animi notionem seu mentis conceptu de eadem. Illa semper firma et inconcussa manet; at si obscurus sit mentis conceptus circa eandem, oriuntur obscuritates in ejus expressione ac vacillatio. Illic conceptus evolvi adhuc debebat, et ad hoc opus erat contradictione hæretica, et sane ex hæretica contradictione ejusdem fidei notio seu conceptus evasit magis firmus et determinatus. 3. Ad has explanationes speculativas speciatim quod attinet, Patres juxta ipsum interdum se duci passim sunt ideis platonici. Sibi visi sunt aliquam mysterii Trinitatis explicationem deprehendisse in ideis platonici, etsi obscuriora sint, quæ Plato de his proto-

ruisse in rebus fidei ab illis placitis (1); 3. eos doctrinam de Trinitate constanter repetere ex traditione divina in sacris litteris fundata (2).

Ad 6. *Neg.* Hæc pariter gratuita assertio est, imo et blasphema atque injuriosa sacrorum scriptorum veracitati, quasi nempe ipsi voluerint omnes in gravissimum errorem et idololatriam inducere ob pium suum affectum erga Christi personam. Hoc tamen lueri habemus ex hac adversariorum confessione, doctrinam Trinitatis in Scripturis contineri; quibus tamen ipsi fidem adhibere detrectant, licet profiteantur se Scripturas assumere tanquam unicam fidei regulam, ut indulgeant privato suo sensui. Videant hinc protestantes, quo ducat ipsorum principium fundamentale.

1. Inst. 1. Axioma philosophicum est: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se.* Huic vero principio directe opponitur mysterium Trinitatis; etenim Deus et persona realiter inter se minime distinguuntur; ergo si unaquæque persona idem est cum natura divina, divinæ personæ eadem erunt inter se. 2. Hinc sic licet argumentari ex illo axiomate: Pater est Deus, Filius est Deus; ergo Pater est Filius, et vice-versim: et en nos in sabellianismo. 3. Quod si dicatur personas realiter distingui inter se, concludi pariter debet jam realiter distingui divinam naturam, ut patet ex ipsa personæ definitione tradita a Boëtio et ab omnibus theologis admissa, quæ est *rationalis naturæ individua substantia*. 4. Itaque, qua ratione valet hæc inductio: Pater est persona divina, Filius est persona divina, Spiritus Sanctus est persona divina, ergo tres sunt personæ divinæ; eadem ratione valet et ista: Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus Sanctus est Deus; ergo sunt tres Dii; 5. imo et alia non minus absurda: Deus est trinus in persona; atqui quælibet persona divina est Deus; ergo quælibet persona divina trina est in personis. 6. Confirmatur ex eo, quod nomen personæ in se substantiam includit, ergo, multiplicatis personis, multiplicatur divina substantia; et en nos in tritheismo delapsos. 7. Restat igitur ut unicam admittamus in Deo personam, prout

lit, ipso dogmate christiano, adeo ut dissenserint ipsi platonici in magistri mente exponenda (Petav. *De Trin.* lib. I, cap. 1). Quod innocenter a patribus factum esse quisque fatebitur, qui recordetur, non ita pridem gravissimos theologos gavisos esse philosophia naturali ac gloriatos se in ejus nonnullis considerationibus invenisse argumenta evidentissima Trinitatis, incarnationis, etc. Male tamen quispiam contenderet universam ecclesiam catholicam fuisse philosophiæ naturali innixam. Ejusmodi ideæ in paucis inveniebantur, et ecclesia ipsis extranea omnino erat. Id ipsum dicatur de patrum ætate. Ecclesia profitebatur in simplicitate ac fide redemptorem, ut Deum, ac beata erat in hac fide. Quod sane patet ex confessione martyrum. Hinc patrum sensus in hac parte erat individualis. Hæc discussio pro catholico exhibet quidam valorem historicum, non autem ecclesiasticum. Eo magis quod ipsorum discrepantia in ejusmodi conceptu, Irenæo teste, molestiam ipsa ætate sua ingesserit.

(1) Cfr. Baltus, *Défense des SS. Pères accusés de Platonisme*, liv. II, cap. 3.

(2) Vid. Petav. in *Præf.* ad libros *De Trinitate*.

unicam in ipso agnoscimus naturam, quod exprimit ipsa vox et notio Dei, quæ indicat naturam subsistentem, ideoque personam unicam et singularem, 8. utpote infinitam et indivisibilem, 9. ac omnino simplicem, quæ nec patitur compositionem, quæ ex numero personarum exurgit, 10. nec aggregationem ex pluribus entibus perfectis diversa existentia donatis, cujusmodi sunt personæ; 11. et sic illud evitatur incommodum, quod una persona divina careat ea perfectione, qua ab altera distinguitur. Ita fere nugatur Crellius.

Resp. ad 1. *Dist. maj.* In quo sunt eadem, C. in quo non sunt eadem N. Hinc *neg. min.* Personæ enim divinæ idem sunt cum natura divina, et sub hoc respectu sunt pariter idem inter se, eadem siquidem in omnibus est divina natura; at idem non sunt in modo subsistendi, seu in personalitate, qua inter se relative distinguuntur. Nam paternitas non est filiatio; et idem dicatur de spiratione. Sic ex gr. longitudo idem est cum spatio quod afficit, altitudo pariter idem est cum spatio, id ipsum dic de magnitudine, quæ ex utraque exurgit; longitudo tamen non est latitudo, nec vicissim; quod æque valet in magnitudine, quæ præcise neque altitudo est neque longitudo, sed ex utraque coalescit. Ac propterea negatur consequentia (1).

Ad 2. *Neg.* Sed solum ex dictis inferri potest: ergo Pater et Filius sunt Deus; cum in natura tantum divina unum sint, non in modo subsistendi; et en quomodo evadamus sabellianismum.

Ad 3. *Neg.* Ad probat. autem D. Persona est rationalis naturæ individua substantia, id est, *subsistentia*; C. substantia simpliciter N. Nec alium sensum patitur Boëtiana definitio, neque alio sensu admittitur a theologis (2).

Ad 4. *Neg.* et nego paritatem illationis; in prima enim argumentatione vox *persona* denotat modum subsistendi, qui distinctus et proprius in unaquaque persona est, ac proinde multiplicatis personis multiplicatur et modus subsistendi proprius: at in altera argumentatione vox *Dei* denotat naturam, quæ eadem in unaquaque persona est, ideoque multiplicatis personis seu modis subsistendi non multiplicatur natura, quæ eadem semper est, licet diversis modis affecta.

Ad 5. *Neg.* Hæc enim argumentatio non est nisi merus paralogismus; diverso enim sensu vox *Deus* sumitur in majori propositione ab eo, quo sumitur in minori; in majori enim usurpatur ad naturam significandam in concreto, prout in tribus personis subsistit; in minori autem prout contracta ejusmodi

(1) Cons. Card. Albarus Cienfuegos S. J. *Ænigma theologicum*, 2. vol. in fol. Vien. 1717, cujus scopus est ostendere dogma Trinitatis nullatenus contradicere huic vulgato principio per se noto: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se.*

(2) Cfr. Suarez, tom. II. *Metaph.* disp. xxxiv, n. 15, et in *Comment. in 3 part. s. Thomæ*, disp. XIII, sect. 2.

vox est ad unam subsistentiam seu personam designandam.

Ad 6. *D.* Nomen *personae* substantiam includit indirecte, *C.* directe *N.* nam directe non nisi subsistentiam significat illius ejusdemque naturae, quae in divinis a ceteris personis possidetur per propriam subsistentiam; ac proinde negatur consequentia. Et ea rursus quam facile catholici se a labe tritheismi mundos servant.

Ad 7. *Neg.* Vox autem et notio *Dei* indicat naturam subsistentem *D.* Una vel multiplex, id est, trina subsistentia, *C.* unica tantum ac singulari *N.* Ex divina enim revelatione novimus naturam divinam trina subsistentia affici.

Ad 8. *D.* Et hoc ipso, quod infinita sit natura divina, plures admittit subsistentias, quarum capax non est natura finita, *C.* obstat personarum pluralitati *N.* Hinc est quod in creatis pro multiplicitate personarum multiplicentur naturae et individua, non autem in Deo, qui utpote infinitus potest sub diverso respectu affici, et plures subsistendi modos admittere. Ex eo autem quod natura divina indivisibilis sit, sequitur tantum personas esse indivisas, non autem indistinctas.

Ad 9. *D.* Si numerus qui exurgeret ex partibus divinae naturae, induceret compositionem, *C.* si ex diverso tantum modo subsistendi ejusdem naturae *N.* Eo magis quod modi isti non distinguantur inter se nisi relative, et identificentur cum ipsa natura divina.

Ad 10. *Neg.* Juxta nuper dicta; divinae enim personae, non diversa, sed eadem existentia fruuntur, etsi modus existendi distinctus sit in qualibet persona (1), ut saepe diximus, nec tres personae, proprie loquendo, sunt tria entia, sed idem ens divinum trina subsistentia donatum.

Ad 11. *Neg.* suppositum, tum quia adhuc quaestio est, num proprietates personalis possit dici perfectio; ad summum enim dici potest eam esse perfectionem relativam, ac mixtam eo sensu quo expositum est in tractatu de Deo (2); tum quia ex identitate hujus proprietatis cum natura, quam unaquaeque persona totam possidet, mediate saltem perfectiones et proprietates aliarum personarum secum habet.

II. Inst. Quo prosperiore successu aetas recentior historiae, philosophiae et philologiae studiis operam dedit, eo difficilius sibi persuadere potuit de veritate dogmatis Trinitatis. Itaque factum est, ut et philosophi et ipsi theologi plus minusve ab eo deflecterent. Imo eorum, qui formulam publicam tueri volebant, haud pauci variis modis eam sic explicare studebant, ut natura et usus dogmatis intelligerentur. Demum alii doctrinam istam nec cum libris sacris, nec cum sana ratione conciliari posse libere professi sunt. Cum igitur omnino dogmatis de Trinitate historia doceat, quicumque fuerint subtilius illud explicandi conatus, his vel ad *arianismum* vel

(1) Cfr. Petav. *De Trin.* lib. iv, cap. 1, § 5 et seqq.
(2) *Ibid.*, col. 530, ad 2.

ad *tritheismum* vel ad *sabellianismum* theologos abductos fuisse, praestat eo dimisso ad saniora nos convertere (1).

Resp. *Neg. cons.* Nam historia dogmatis de Trinitate, prout a rationalistis traditur, non evincit nisi 1. absolutam necessitatem subjiciendi rationem nostram in obsequium fidei; 2. protestantismum suo fundamentali principio de omnimoda independentia rationis a legitima auctoritate divinitus constituta viam aperuisse omnibus recensitis aberrationibus, 3. theologos, quorum adversarius meminit, non esse nisi protestantes, qui hac in parte ipsorum *Emendatorum sacrorum* vestigia secuti sunt, et facto ipso ostenderunt, unicam viam ad tuendam fidem esse ecclesiae auctoritatem; 4. omnes plus minus errasse, quo longius a tali auctoritate deflexerunt, ut spiritus privati commenta sectarentur; nec posse nisi per reditum ad eam ecclesiam, quam eorum majores reliquere, fidem, quam amiserunt, recuperare; 5. non studium historiae, philosophiae ac philologiae aetatem recentiore (protestantismi) ad incredulitatem circa hoc mysterium aliaque christianae religionis dogmata deduxisse, sed ab usum ejusmodi studii, et malam fidem eorum, qui eam historiam consecrati sunt, prout ostendimus.

(1) Wegsch. § 91. Quid sentiant sansimoniani de Trinitate, expositum a nobis est in tractatu de Deo; quid vero sentiant ipsorum fratres nuperi templarii, placet hic exponere ex ipsorum codice, cui titulus *Levitikon, ou Exposé des principes fondamentaux de la doctrine des chrétiens catholiques primitifs*, Paris 1831, (sic enim impii hi homines se vocant, non contenti profiteri cum sansimonianis pantheismum et autotheismum). Pag. 63, legitur: « Dieu est composé de trois puissances, savoir: Père, Fils et Esprit. Dieu Père est l'être infini, composé de tout ce qui est. Dieu Fils est l'action, produit de la puissance éternelle du Père ou de tout ce qui est, produit infini, qui se manifeste sans cesse en tout, pour tout et par tout, et dans l'ensemble de tout ce qui est, et dans les modifications infinies et perpétuelles que subissent les parties de tout ce qui est. Dieu Esprit est l'intelligence, produit de la puissance du Père et de la puissance du Fils, produit infini, qui constitue l'intelligence de l'ensemble ou réunion de tout, et les modifications infinies d'intelligence de l'infinité des parties dont se compose cet ensemble ou grand tout, etc. Les trois puissances dont je viens de parler, ne pouvant pas exister l'une sans l'autre, forment dans leur trinité une puissance infinie, une et indivisible, qui est la *puissance universelle* ou Dieu. Conséquence: chaque portion du grand tout, ou Dieu, devant nécessairement participer aux puissances de ce même grand tout, ou Dieu, chacune des portions infinies du grand tout doit nécessairement jouir d'une portion de son *existence*, de son *action* et de son *intelligence* infinies, quelles que soient d'ailleurs les modifications auxquelles peut être soumise à l'infini chaque portion du tout, tant par rapport à sa manière (état ou puissance) d'être, que par rapport à son état ou sa puissance d'action ou d'intelligence. Je crois à la vérité de la religion catholique, qui nous a été transmise par Jésus, etc. ». En novum philosophema, quod valde aridum debet nostris rationalistis, si quidem et templarii protestantur se credere in Deum et Jesum Christum, sed ad *saniora* se converterunt, nempe pantheismum: et in hoc agnoscunt Trinitatem. En quo deveniat humana ratio sibi relicta!

CAPUT III.

DE VERBI SEU FILII DIVINITATE ET CUM PATRE
CONSUBSTANTIALITATE.

Etsi valde affines sint errores veterum arianorum et socinianorum, aliquid tamen inter eos discrimen est. Etenim veteres ariani directe impugnarunt divinitatem Verbi seu Filii, ejusque cum Patre consubstantialitatem, ideoque indirecte divinitatem Christi; recentiores autem sociniani directe impugnant divinitatem Christi, indirecte autem divinitatem Verbi.

Rursum ariani, prout omnibus haereticis contigit, nunquam sibi constiterunt; ab initio enim Verbum creaturam dixerunt, et in tempore conditum; postea vero creaturam quidem, sed ab aeterno procreatum ex non extantibus autumarunt; magis deinde magisque a primavo errore deflectentes, divinitatem etiam ei tribuerunt, sed inferioris dignitatis, et diversam ab ea, quam Pater habet; sed nunquam ad ducti sunt, ut ipsum Patri consubstantiale profiterentur (1).

Semiariani juxta recentiores criticos veram fidem circa Filii divinitatem tenuerunt; sed in eo peccabant, quod abhorrent a voce *ὁμοούσιον* seu *consubstantialis*; ceterum circa dogma recte sentiebant. Hinc est quod inter orthodoxos passim jam recenseantur (2); etsi a perveracitate excusari nequeant in rejicienda fidei tessera, ab ecclesia consecrata ad secerneudos catholicos ab haereticis (3).

Rationalistae et biblici neoterici omnem arianam

(1) Cfr. Petav. *De Trin.*, lib. i, cap. 7 et seqq. Vide etiam Chr. Lupi *dissertationem proœmalem ad Syn. Nicen.* tom. i, opp. cap. 12 et seqq.

(2) Cfr. Nat. Alex. diss. 14, in sac. 4, *De voce ὁμοούσιον*, ubi exponit diversum sensum, quo vox ista accepta est: tum addit, per eam exprimi fidem Nicænam aequae ac voce *ὁμοούσιον* quosdam episcopos contendisse, ac semiarianos dictos hac de causa, quod vocem *ὁμοούσιον* respuerent. Hos ait recte de fide sensisse, ac proinde catholicos fuisse. Cons. etiam Maran. op. cit. lib. ii, cap. 6, num. 5 et lib. iv, cap. 32, ubi ostendit falso cognomine semiarianos dictos fuisse episcopos illos, qui vocem *ὁμοούσιον* rejiciebant, quum in dogmate catholico adstruendo eum ceteris omnino convenirent. Hic ipse doctissimus auctor jam pridem, nempe anno 1722, dissertationem ediderat *Sar les semiariens*, in qua novam editionem operum s. Cyrilli Hierosolymitani, a P. Toutté adornatam, defendit adversus censuram PP. Trevoliensium, in iis quae ille scripserat in diss. iii, praemissa operibus s. Cyrilli, praesertim cap. 5.

(3) Res semper periculi plena est, velle a recepta et consecrata ab ecclesia loquendi formula recedere. Haec enim unica fuit ratio, quare in suspicionem arianæ haeresos venerunt apud non paucos Patres episcopi illi, qui nunquam vocem *homousion* adoptare voluerunt, etsi dogma per vocem illam expressum, ut dictum est, profiterentur. Quanquam enim verum sit, quod S. Hieronymus scribit in *Dialogo adversus Luciferianos*, num. 34: *Non erat curae episcopis de vocabulo, cum res esset in tuto*, quia, ut optime animadvertit S. Gregorius Naz. *Epist.* xxvi, non in verborum sono, sed in sententiae veritate est; attamen certum est, ecclesiam semper sollicitam fuisse in sartibus teletisque custodiendis nonnullis formulis, juxta Apostoli monitum, n. ad Tim. i, 45: *Formam habe sanctorum verborum*; eo vel maxime, quod haeretici et novatores omnes sub ambiguitate quarundam vocum,

impietatem et socinianismum non solum amplexati sunt, sed extenderunt, ita ut ariani et sociniani praestitis pii ac religiosi videri aliqua ratione possint. Nam non solum Christum ut purum hominem cum photinianis et samosatensis traducunt, sed eo progressi sunt, ut dicant, Verbum seu Dei Filium non aliud esse nisi quoddam Dei attributum, non autem personam subsistentem; Christum vero ut *Theurgum* passim habent, qui se accommodavit praconceptis populi sui ideis, nec valuit ab omnibus erroribus popularibus contribules suos abducere; aliaque his similia blasphemantes effutiant.

Quae directe spectant ad Christum ejusque divinitatem reservantes ad tractatum de Dominica Incarnatione, hic nos tuendam tantum suscipimus Verbi seu Filii divinitatem, ejusque cum Patre consubstantialitatem, etsi ob materiae necessitudinem nonnulla dicere cogamur, quae directe ad Christi divinitatem pertinent.

Ne vero propositiones absque necessitate multiplicemus, in tuto posita veritate fundamentali divinitatis et consubstantialitatis Verbi seu Filii, sive ex Scriptura, sive ex sensu traditionali, per modum corollariorum deducemus ipsius peculiarem subsistentiam, et veritatem ac rectitudinem Nicænae definitionis. Sit igitur

PROPOSITIO I. — *Verbum est vere ac proprie Deus et Filius Dei ac Patri consubstantiale.*

Haec propositio de fide est, ut patet ex symbolo Nicæno, quo jubemur credere in *Filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia saecula, consubstantialem Patri*. Sic vero ejus veritatem evincimus: 1. Ex demonstratis, in praecedentibus propositionibus tres sunt in una eademque divina essentia personae distinctae, Pater, Filius et Spiritus sanctus. Ergo, concludimus, Verbum est vere et proprie Deus et Filius Dei ac Patri consubstantiale. Hinc illa omnia, quae illic adduximus, tum ex Scriptura, tum ex traditione ad demonstrandum dogma ss. Trinitatis, Verbi pariter seu Filii divinitatem, ejusque cum Patre consubstantialitatem pariter demonstrant.

2. Directe praeterea id evincimus ex iis, quae Filium peculiariter afficiunt, quibus jam allata majus robur accipiunt ac firmitatem. Ac primo quidem huc spectat initium Evangelii s. Joan: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt*. Ex his habemus quatuor: Verbi aeternitatem, *erat enim in principio* seu ante omne tempus; habemus Verbum distinctum a Patre, si quidem *erat apud Deum*; habemus ejus divinitatem, nam *Deus erat Verbum*; habemus denique virtutem ejus creatricem, etenim *omnia per ipsum facta sunt*.

Hinc evangelii initio congruunt omnia, quae in ipsius evangelii decursu de eodem Verbo carne facto dicuntur et ita connexa inter se sunt, ut illo posito in quae optimum sensum praeseferunt, soleant se tegere, et sic incautus venenum propinare.